

УДК 811.111'373'42:611.781

DOI: [https://doi.org/10.18524/2307-4604.2020.2\(45\).218214](https://doi.org/10.18524/2307-4604.2020.2(45).218214)

ПЕРИФЕРІЯ АНГЛОМОВНОГО КОНЦЕПТУ HAIR

Мікава Н.М.

кандидат філологічних наук, доцент

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

Стаття присвячена розглядові особливостей вербалізації англomовного концепту HAIR / ВОЛОССЯ. Мета роботи полягає у розгляді структури англomовного концепту HAIR як фрагмента англomовної картини світу. Основна увага приділена аналізу периферії даного концепту у наївному та професійному варіантах картини світу англomовного соціуму. Досліджуваний англomовний концепт HAIR є фрагментом концептуальної картини світу, що відбивається у мовній картині світу, а саме в трьох її фрагментах, вербалізованих конституентами лексико-семантичних груп, виокремлених за соматичною ознакою. Це такі групи, як head hair, facial hair, body hair. Проведений аналіз мовного і мовленнєвого матеріалу показав, що структура англomовного концепту HAIR в наївній картині світу є трьохкомпонентним утворенням, що складається з ядра, приядерної зони та периферії. До ядра у наївній картині світу відносяться такі концептуальні ознаки як тілесність та стать. До приядерної зони належать об'єктивні та образно-асоціативні концептуальні ознаки, а саме: вік, тонкість, захист, краса, сила / успішність, цінність. Периферія концепту складається із соціально-ідентифікуючих функцій – професійної, релігійної та соціально-групової. До ядра концепту HAIR в професійній картині світу відносяться такі концептуальні ознаки як тілесність, стать, структура та розвиток. До приядерної зони належать об'єктивні концептуальні ознаки, а саме: здоров'я, вік, захист. Периферія концепту складається із професійної, релігійної та соціально-групової соціально-ідентифікуючих функцій. Отже, як бачимо, периферія даного концепту в обох варіантах картини світу є ідентичною. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розгляді виокремлених аспектів вербалізації аналізованого концепту на матеріалі англomовного художнього мовлення та професійного дискурсу.

Ключові слова: концепт, периферія, лексико-семантична група, hair, концептуальна ознака.

ПЕРИФЕРІЯ АНГЛОЯЗЫЧНОГО КОНЦЕПТА HAIR

Микава Н.М.

кандидат филологических наук, доцент

Одесский национальный университет имени И.И. Мечникова

Статья посвящена рассмотрению особенностей вербализации англоязычного концепта HAIR / ВОЛОСЫ. Цель работы заключается в рассмотрении структуры англоязычного концепта HAIR как фрагмента англоязычной картины мира. Основное внимание уделено анализу периферии данного концепта в наивном и профессиональном вариантах картины мира англоязычного социума. Исследуемый англоязычный концепт HAIR является фрагментом концептуальной картины мира, который отражается в языковой картине мира, а именно в трех ее фрагментах, вербализованных конституентами лексико-семантических групп, выделенных по соматическому признаку: head hair, facial hair, body hair. Проведенный анализ показал, что структура англоязычного концепта HAIR в наивной картини мира является трёхкомпонентным образованием, которая состоит из ядра, приядерной зоны и периферии. К ядру относятся такие концептуальные признаки как телесность и пол. К приядерной зоне относятся объективные и образно-ассоциативные концептуальные признаки, а именно: возраст, тонкость, защита, красота, сила / успешность, ценность. Периферия концепта состоит из социально-идентифицирующих функций - профессиональной, религиозной и социально-групповой. К ядру концепта HAIR в профессиональной картине мира относятся такие концептуальные признаки как телесность, пол, структура и развитие. К приядерной

зоне относятся объективные концептуальные признаки, а именно: здоровье, возраст, защита. Периферия концепта состоит из профессиональной, религиозной и социально-групповой социально-идентифицирующих функций. Как видим, периферия концепта в двух вариантах картины мира является идентичной. Перспективы дальнейших исследований видим в рассмотрении выделенных аспектов вербализации на материале англоязычной художественной речи и профессионального дискурса.

Ключевые слова: концепт, периферия, лексико-семантическая группа, hair, концептуальный признак.

PERIPHERY OF THE ENGLISH CONCEPT HAIR

Mikava N.

candidate of philological sciences, associate professor

Odessa I.I. Mechnikov National University

The article is devoted to the consideration of the features of the verbalization of the English concept HAIR. The purpose of the work is to examine the structure of the English concept HAIR as a fragment of the English-language picture of the world of the English-speaking society. The main attention is focused on the analysis of the periphery of the given concept in the naïve and professional variants of the picture of the world. The English concept HAIR is a fragment of the conceptual picture of the world, which is reflected in the language picture of the world, namely in its three fragments, verbalized by the constituents of the lexical-semantic groups, distinguished according to the somatic feature. They are head hair, facial hair, body hair. The analysis of the language and speech material showed that the structure of the English concept HAIR in the naïve picture of the world is a three-component formation, which consists of a core, a nuclear zone and a periphery. The core includes such conceptual features as somatic and gender. The nuclear zone includes objective and various associative conceptual features, namely: age, thinness, protection, beauty, strength / success, value. The periphery of the concept consists of socially-identifying functions - professional, religious and social-group. The core of the concept HAIR in the professional picture of the world includes such conceptual features as somatic, gender, structure and development. The nuclear zone includes objective conceptual features, namely: health, age, protection. The periphery of the concept consists of professional, religious, and social-group social-identifying functions. Thus the periphery of the given concept in the two variants of the picture of the world is identical. The prospects for further research are seen in the consideration of the mentioned aspects of verbalization on the material of English artistic speech as well as professional discourse.

Key words: concept, periphery, lexical semantic group, hair, conceptual feature.

Вступ. Характерною рисою сучасного мовознавства є загальна антропоцентрична спрямованість лінгвістичних розвідок у межах різних наукових парадигм, зокрема й когнітивної. Останні десятиліття відзначилися бурхливим розвитком когнітивної лінгвістики та її галузей, серед яких провідне місце посідає лінгвоконцептологія. Головною проблемою лінгвоконцептології є вивчення мовного відображення процесів концептуалізації та категоризації дійсності (Селіванова, 2006). **Мета** статті полягає у розгляді структури англійського концепту HAIR як фрагмента англійської картини світу, а саме – її периферії у наївному та професійному варіантах.

Досліджуваний англійський концепт HAIR є фрагментом концептуальної картини світу, що відбивається у мовній картині світу, а саме в трьох її фрагментах, вербалізованих конститuentами лексико-семантичних груп, виокремлених за соматичною ознакою: *head hair, facial hair, body hair*. Досліджуваний концепт HAIR є об'єктивованим (тобто вираженим у знаковій

формі) уявленням (узагальненим чуттєво-наочним образом), універсальним антропоконцептом (стосується людини та є наявним у всіх етнокультурах), предметним (вербалізується здебільшого іменниками) та лексичним (представлений лексичними одиницями).

Результати та обговорення. Структуру англомовного концепту HAIR представляємо як трьохкомпонентне утворення, що складається з ядра, приядерної зони та периферії. Як показав проведений аналіз мовного та мовленнєвого втілень англомовного концепту HAIR, у наївній та професійній картинах світу дещо різняться його концептуальні ознаки. Тому розглянемо окремо та порівняймо структуру досліджуваного концепту в його наївному та професійному варіантах.

До ядерної зони відносимо такі номінативні одиниці, які експлікують наступні ознаки волосся: як його тілесність (соматичну приналежність) та гендерну маркованість. Концептуальна ознака – **тілесність** – зафіксована у словникових дефініціях номінації *hair – growing from the skin of humans*; саме вона закріплена у внутрішній формі цієї номінативної одиниці; крім цього, вона знаходить своє відображення і у словникових дефініціях всіх конститuentів трьох ЛСГ *head hair, facial hair, body hair*, які вербалізують досліджуваний концепт. Концептуальна ознака **стать** також зафіксована тлумачними словниками у дефініціях зачісок та інших типів волосся, характерних для жінок та чоловіків.

До приядерної зони відносимо декілька концептуальних ознак, які є як об'єктивними, так і образно-асоціативними:

- **тонкість волосся** – об'єктивна ознака, що вербалізується, зокрема, такими фразеологізмами: *by a hair, within a hair, to a hair, even the very hairs on your head are all numbered*;
- **вік** – також об'єктивна ознака, зумовлена біологічними властивостями волосся втрачати колір із віком людини; вербалізується, зокрема, такими лексичними одиницями: *old moustache, white hair and beard*;
- **захист** – ця об'єктивна ознака – захисна природня функція волосся – трансформувалася в образно-асоціативну та вербалізується наступними мовленнєвими контекстами: *only covered in her long hair; locks instead of gauntlets*;
- **краса** – асоціативно-образна концептуальна ознака, яка ґрунтується як на зоровому аналізаторі – оцінка кольору волосся та форми зачіски, так і на дотикові, що вербалізується, зокрема, такими мовленнєвими контекстами як *beautiful golden hair, dark silken hair, look good*. Відзначаємо архетипний образ білявої жінки та чоловіка як еталону краси в англомовному соціумі;
- **сила / успішність** – міфологічне уявлення про волосся як вмістилище надзвичайної сили людини (біблейний мотив про Самсона) трансформувалась у сучасному соціумі в концептуальну ознаку успішності людини за умови гарного доглянутого волосся. Глянцеві журнали, численна реклама засобів догляду за волоссям маніфестують

- культ гарного волосся як символу успішності на прикладі відомих та успішних акторів, співаків тощо: *your hair will make everybody jealous*;
- **цінність волосся** – ще одна образно-асоціативна концептуальна ознака, що вербалізується біблеїзмом *even the very hairs on your head are all numbered* та мовленнєвими контекстами, наприклад, *they took a mighty pride in her hair*.

До периферії аналізованого концепту відносимо розглянуті вище соціально-ідентифікуючі функції, а саме: професійну, релігійну та соціально-групову.

Проведене нами дослідження вербалізації концепту HAIR в англomовній картині світу дозволяє констатувати, що не лише волосся на голові – зачіска – виконує соціально-ідентифікуючу роль, але й волосся на обличчі та тілі людини. Виокремлюємо наступні соціокультурні параметри, за якими класифікуємо номінації, які вербалізують англomовний концепт HAIR:

1) гендерний аспект

У більшості культур чоловіки й жінки носили зачіски, які відрізнялися одна від одної. Традиційно жінки мали довге волосся, тоді як чоловіки – коротке: *“At most times in most cultures, men have worn their hair in styles that are different from women's. American sociologist Rose Weitz once wrote that the most widespread cultural rule about hair is that women's hair must differ from men's hair”* (History of hair).

Гендерний аспект яскраво виражений номінаціями, які репрезентують ЛСГ “facial hair” та ЛСГ “body hair”. Так, борода та вуса є ознаками маскуліності: *“Facial hair is a secondary sex characteristic of human males, referring to the growth of hair on or around the chin, jowls and philtrum”* (Hair). Відрізняється також і ставлення до волосся на тілі – для жінок воно є небажаним і від нього позбавляються, тоді як для чоловіків волосся на тілі не є культурним табу: *“Each culture of human society has developed social norms relating to the presence or absence of body hair, which has changed from one time to another. Different standards can apply to males and females. People whose hair falls outside a culture's aesthetic standards may experience real or perceived social acceptance problems. For example, for women in several societies, exposure in public of body hair other than head hair, eyelashes and eyebrows is generally considered to be unaesthetic, unattractive and embarrassing”* (History of hair). До гендерного аспекту також відносимо маніфестацію подружнього статусу за допомогою зачіски. Примітним є те, що із заміжжям змінювалася зачіска виключно жінок. Стереотипним образом зачіски заміжньої жінки в англomовному соціумі є довге волосся, закручене у вузол, приклади чого розглянуто нами у підрозділі 3.2. дисертаційної роботи;

2) віковий аспект

Цей аспект вербалізації концепту HAIR представлений в основному словосполученням *white hair*, яке часто зустрічається у проаналізованих фольклорних та художніх текстах у описові людей похилого віку, що зумовлене біологічними особливостями волосся, яке з віком втрачає колір та сивіє. Поряд

із зазначенням сивого волосся на позначення віку персонажа вживається й номінація *beard*, яка також підкреслює його похилий вік та мудрість. До того ж, наявність волосся на обличчі юнаків є знаком їх зрілості.

3) професійний аспект

Даний аспект вербалізації концепту HAIR в англomовній картині світу репрезентується, зокрема, номінаціями воєнних зачісок – *military cuts*: “*Men inducted into the military in World War II received G.I. haircuts, crew cuts, and a significant proportion continued to wear a crew cut while serving and after, as civilians*” (History of hair), а також такими назвами зачісок як *crew cut* та *Harvard clip*. Традиційною ознакою юристів у Великій Британії є носіння перук, тоді як в інших країнах Співдружності ця традиція занепадає: “*In Britain, most Commonwealth nations, and the Republic of Ireland special wigs are also worn by barristers, judges, and certain parliamentary and municipal or civic officials as a symbol of the office. Hong Kong barristers and judges continue to wear wigs as part of court dress as an influence from their former jurisdiction of the Commonwealth of Nations. In July 2007, judges in New South Wales, Australia voted to discontinue the wearing of wigs in the NSW Court of Appeal. New Zealand lawyers and judges have ceased to wear wigs except for special ceremonial occasions such as openings of Parliament or the calling of newly qualified barristers to the bar. In Canada lawyers and judges do not wear wigs*” (History of hair).

4) релігійний аспект

Кожна релігія має свої канони стосовно волосся чоловіків та жінок – покриття / непокриття у храмі, постриг, тощо. В західноєвропейській культурній традиції католицькі монахині коротко остригають волосся, а чоловіки-монахи носять специфічну зачіску, яка одразу ідентифікує людину як представника відповідної релігійної спільноти: “*Catholic nuns often cut their hair very short, and men who joined Catholic monastic orders in the eighth century adopted what was known as the tonsure, which involved shaving the tops of their heads and leaving a ring of hair around the bald crown*” (History of hair).

5) соціально-груповий аспект

Окрім професійних та релігійних груп, волосся виступає ідентифікатором для цілої низки сучасних та історичних соціальних груп. Так, зокрема, пуританські прихильники парламенту під час Англійської громадянської війни XVII століття отримали назву Круглоголових за специфічну коротку зачіску, якою вони хотіли відрізнитися від своїх опонентів із довгим волоссям: “*Roundheads – during the English Civil War, the followers of Oliver Cromwell decided to crop their hair close to their head, as an act of defiance to the curls and ringlets of the king's men. This led to the Parliamentary faction being nicknamed Roundheads*” (History of hair).

Емансиповані жінки у 1920-х роках – флєппери – коротко стригли своє волосся на знак відмови від вікторіанських цінностей: “*Flappers were a generation of young Western women in the 1920s who wore short skirts, bobbed their hair, listened to jazz, and flaunted their disdain for what was then considered acceptable behavior*” (History of hair).

Сучасні молодіжні субкультури також мають характерні зачіски: “*Many subcultures have hairstyles which may indicate an unofficial membership. Many hippies, metalheads and Indian sadhus have long hair, as well many older indie kids. Many punks wear a hairstyle known as a mohawk or other spiked and dyed hairstyles; skinheads have short-cropped or completely shaved heads. Long stylized bangs were very common for emos, scene kids and younger indie kids in the 2000s and early 2010s, among people of both genders*” (History of hair).

До ядерної зони концепту HAIR у професійній картині світу, як і в наївному варіанті, відносимо такі об’єктивні ознаки волосся, як його тілесність та гендерну маркованість. Концептуальна ознака – **тілесність** – зафіксована в енциклопедичних дефініціях номінації *hair – growing from the epidermis of a mammal*; вона знаходить своє відображення і у дефініціях всіх конститuentів трьох ЛСГ *head hair, facial hair, body hair*, які вербалізують досліджуваний концепт. Концептуальна ознака **стать** також зафіксована енциклопедичними словниками у дефініціях зачісок та інших типів волосся, характерних для жінок та чоловіків. Ще одна ядерна концептуальна ознака – **структура** – є характерною лише для професійного бачення цього концепту та знаходить своє відображення у зазначенні структури волосини медичними довідниками (*hair shaft, cuticle, cortex, papilla*). Концептуальна ознака **розвиток** також виокремлюється лише в професійній картині світу та вербалізується, зокрема, наступним чином: “*the life cycle of a hair consists of three phases called anagen, catagen and telogen; lanugo, vellus hair, terminal hair*”.

До приядерної зони відносимо декілька концептуальних ознак, які, на відміну від наївної картини світу є об’єктивними, а саме:

- **здоров’я** – як медичні довідники, так і енциклопедії перукарського мистецтва зосереджують увагу на здоровому вигляді волосся як еталонному: “*healthy hair indicates health and youth*” та вказують на методи лікування різноманітних хвороб волосся, наприклад: *lazer treatment of hirsutism*. Ця ознака також вербалізується рекламою різноманітних засобів по догляду за волоссям у глянцевиx журналах;
- **вік** – також об’єктивна ознака, зумовлена біологічними властивостями волосся втрачати колір із віком людини; вербалізується, зокрема, такими лексичними одиницями: *white hair is a sign of age*. У той же час наявність волосся на обличчі юнака (борода та вуса) є знаком його статевої зрілості: *facial hair is a sign of puberty*;
- **захист** – ця об’єктивна ознака – захисна природня функція волосся – вербалізується у спеціалізованих енциклопедіях наступним чином: “*head hair serves as primary sources of head insulation and cooling as well as protection from ultra-violet radiation exposure; body hair keeps the internal temperature regulated; eyebrows and eyelashes protect eyes from dirt and sweat*”.

До периферії аналізованого концепту, як і в наївній картині світу, відносимо професійну, релігійну та соціально-групову ідентифікуючі функції.

Висновки. Проведений аналіз показав, що структура англomовного концепту HAIR в наївній картині світу є трьохкомпонентним утворенням, що складається з ядра, приядерної зони та периферії. До ядра відносяться такі концептуальні ознаки як тілесність та стать. До приядерної зони належать об'єктивні та образно-асоціативні концептуальні ознаки, а саме: вік, тонкість, захист, краса, сила / успішність, цінність. Периферія концепту складається із соціально-ідентифікуючих функцій – професійної, релігійної та соціально-групової. До ядра концепту HAIR в професійній картині світу відносяться такі концептуальні ознаки як тілесність, стать, структура та розвиток. До приядерної зони належать об'єктивні концептуальні ознаки, а саме: здоров'я, вік, захист. Периферія концепту складається із професійної, релігійної та соціально-групової соціально-ідентифікуючих функцій. Отже, як бачимо, периферія даного концепту в обох варіантах картини світу є ідентичною. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розгляді виокремлених аспектів вербалізації аналізованого концепту на матеріалі англomовного художнього мовлення та професійного дискурсу.

Список літератури

- Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2006. 716 с.
Sherrow V. Encyclopedia of hair: a cultural history. Westport, Conn.: Greenwood Press, 2006. 450 p.
Hair. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_hairstyles
History of hair. URL: http://thehistoryofthehairsworld.com/hair_mythology.html

References

- Selivanova, O. (2006). Suchasna lingvistika: terminologichna enciklopedija. Poltava: Dovkillja-K.
Sherrow, V. (2006). Encyclopedia of hair: a cultural history. Westport, Conn.: Greenwood Press.
Hair. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_hairstyles
History of hair. URL: http://thehistoryofthehairsworld.com/hair_mythology.html

Стаття надійшла до редакції 24.09.2020 року.